

DIFFERENZEN IM KANON. Die Polnische Romantik im Gegen- und Wechselblick von Geschichte und europäischer Romantik

KANON I ODSTĘPSTWA. Polski romantyzm z perspektywy historii i romantyzmu europejskiego

Univ. Zürich (Zürich)

Ort: Univ. Zürich.

Termin: 25.09-28.09.2005.

Kontakt:

Prof. Dr. German Ritz, Slavisches Seminar, Plattenstr. 43, 8032 Zürich;
Tel.: +41 / 1 / 634 / 35 28;
Fax: +41 / 251 / 22 88;
E-mail: ritzg@access.unizh.ch;

Dr. Andreas Lawaty, Nord-Ost-Institut, Conventstraße 1, 21335 Lüneburg;
Tel.: +49 / 4131 / 40059-18;
E-mail: a.lawaty@ikgn.de;
Homepage:
<http://www.unizh.ch/slav>

Zur Situation

Die polnische Romantik ist als Ausgangs- und Bezugspunkt der polnischen Identität und des literarischen Selbstverständnisses eine stark kanonisierte Literaturperiode, die Generationen von LeserInnen und LiteraturwissenschaftlerInnen eher zur Pflege des Erbes als zur radikalen Neulektüre aufforderte. Letztere blieb in Polen v.a. Sache der Literatur selber. Gleichzeitig ist keiner anderen Stilperiode der polnischen Literaturgeschichte ein derart großer Gegensatz zwischen Binnen- und Außenperspektive eigen wie der Romantik. Ungeachtet ihres innovativen Charakters und ihres literarischen Gewichts gelang es den romantischen Texten nicht, Teil der internationalen Romantik zu werden, wie sehr sich auch Übersetzer und Philologen immer wieder darum bemühten. Diese Lücke erschwert bis heute markant die Rezeption polnischer Literatur außerhalb Polens. Die Romantik war bekanntlich in den letzten fast 200 Jahren auch wirksames Muster und Anker der verschiedenen Formen des polnischen Widerstands; als Quelle des nationalen Selbstverständnisses beeinflusste sie seine Beziehungen nach außen. Das romantische Erbe findet sich seit 1989, ähnlich wie nach 1918, in einer Phase der kritischen Überprüfung, wobei die Überprüfung weniger die literarische Seite als ihre identitätsstiftende Rolle betrifft.

Die Konferenz strebt die Vernetzung der Literatur mit kulturellen und gesellschaftlichen Problemstellungen an. Mit dieser Perspektivierung soll die Rolle der Literatur als Drehscheibe der Kultur und Gesellschaft in der Romantik reflektiert werden. Eine kulturwissenschaftliche Positionierung der polnischen Romantik weitet den Blick über den Kanon auf weniger beachtete oder gar marginalisierte Erscheinungen aus. Der komparatistische Zugang soll ebenfalls zur aktiven Auseinandersetzung mit dem Kanon und zur Freilegung von Differenzen im Kanon selbst beitragen. Dies betrifft Aspekte des Nachwirkens der Romantik ebenso wie die Problematik der diachronen Epochengliederung.

Ziel der Konferenz

- Die Konferenz soll die aktuelle Binnen Diskussion zur Romantik auf einer internationalen und interdisziplinären Platt-

Stan rzeczy

Polski romantyzm, jako punkt wyjścia i płaszczyzna odniesienia polskiej tożsamości i świadomości literackiej, jest okresem bardzo skanonizowanym, co całe pokolenia czytelników oraz badaczy skłaniało raczej do kulturowania tradycji niż do nowych odczytań. Te ostatnie pozostały w Polsce raczej domeną samej literatury. Zarazem przy żadnym innym okresie stylistycznym w historii literatury polskiej nie ma tak znaczącej rozbieżności między spojrzeniem od wewnątrz i z zewnątrz. Niezależnie od innowacyjnego charakteru i wagi literackiej polskie teksty romantyczne nigdy nie stały się częścią światowego romantyzmu, mimo nieustających wysiłków ze strony tłumaczy i filologów. Ta okoliczność do dziś utrudnia recepcję polskiej literatury za granicą. W ciągu ostatnich dwustu lat romantyzm stanowił też, jak wiadomo, wzorzec i oparcie dla rozmaitych form oporu w Polsce; jak źródło narodowej świadomości wpływał na relacje ze światem zewnętrznym. Od 1989 r., podobnie jak po 1918 r., dziedzictwo romantyczne podlega krytycznej rewizji; rewizja ta dotyczy raczej jego roli w kształtowaniu tożsamości niż aspektów literackich.

Konferencja stara się powiązać literaturę z zagadnieniami kulturalnymi i społecznymi. Takie podejście uwzględni wzorotwórczą funkcję, jaką literatura okresu romantyzmu pełniła wobec całej kultury i wobec społeczeństwa. Perspektywa kulturoznawcza może objąć poza kanonem także zjawiska słabiej dostrzegane lub zgoła marginalizowane. Ujęcie komparatystyczne powinno ufatwić zarówno dyskusję z kanonem, jak ujawnienie odstępstw w jego obrębie. Dotyczy to aspektów późniejszego oddziaływania romantyzmu oraz problemów diachronicznego wyodrębniania epok.

Cel konferencji

- Konferencja powinna osadzić aktualnie toczącą się wewnętrzną dyskusję nad romantyzmem na płaszczyźnie międzynarodowej i interdyscyplinarnej. Powinni wziąć w niej udział historycy i literaturoznawcy, polscy i zagraniczni poloniści i komparatyści. Romantyzm należy ująć przede wszystkim w perspektywie

form neu aufnehmen. Dabei sollen Historiker und Literaturwissenschaftler, polnische und nichtpolnische Polonisten und Komparatisten zusammengeführt werden. Die Romantik soll dabei primär kulturwissenschaftlich und komparatistisch angegangen werden und Kontinuitäten bzw. Diskontinuitäten über die ohnehin instabile Epochengrenze hinaus verfolgt werden. Innenperspektive und Außenperspektive sollen über die Auswahl der Referenten in einem Gleichgewicht gehalten werden.

- Ziel der Konferenz ist nicht die Revision der Romantik, etwa im Sinne einer geschichtskritischen Entmystifizierung oder Reliterarisierung nach der langen politischen Instrumentalisierung, sondern die Suche nach möglichen und für heute produktiven Differenzbildungen im aktiven Kanon des romantischen Erbes. Differenzen können dabei methodologisch, etwa innerhalb des Poststrukturalismus, und inhaltlich, über das kulturelle Andere, gebildet werden.
- Die Konferenz begleitet ein schweizerisches Forschungsprojekt. Sie soll der kleinen Forschergruppe einen internationalen und interdisziplinären Dialogpartner schaffen.

Fragestellungen / Problemfelder

- *Vergessene Romantik.* Gibt es eine vergessene, europäisch orientierte Romantik, die sich der bekannten und prozessualen Verwandlung der Literatur in eine nationale Literatur der bedrohten Identität entzieht?
- *Die Erfindung der Romantik in der Rezeption.* Inwieweit ist die nationale Romantik Produkt der Umdeutung in der Wirkungsgeschichte im 19. und 20. Jh.?
- *Sonderfall der polnischen Spätromantik.* Differenzqualität gegenüber der europäischen Romantik erhält v.a. die länger andauernde und stark differenzierte Spätromantik. Welchen Anteil hat sie an der »romantischen« Grundlegung einer europäischen Moderne? Von speziellem Interesse – neben dem bekannten Beitrag an die Moderne bei Słowacki oder Norwid – ist hier die Möglichkeit der Prosa- und Lyrikentwicklung der Spätromantik in Polen selber, sei es in der Gawęda-Tradition oder in der spätromantischen Lyrik eines Faleński u.a.?

kulturoznawczej i komparatystycznej; należy zbadać, w jakiej mierze granice epoki, i tak zawsze płynne, stanowią cezury w rozwoju stylu i idei.

- Celem konferencji nie ma być rewizja romantyzmu, w sensie na przykład krytycznej demistyfikacji albo reliteraryzacji po długim okresie politycznego zinstrumentalizowania, lecz poszukiwanie w aktualnym kanonie dziedzictwa romantycznego ewentualnych odstępstw, które mogłyby dziś okazać się produktywne. Odstępstwa można wyodrębnić metodologicznie, np. w ramach poststrukturalizmu, i treściowo, za pośrednictwem kategorii inności kulturowej.
- Konferencja towarzyszy szwajcarskiemu projektowi badawczemu. Byłoby dobrze, gdyby dzięki niej mała grupa badaczy zdobyła międzynarodowego i interdyscyplinarnego partnera dialogu.

Zagadnienia / Kręgi problemowe

- *Zapomniany romantyzm.* Czy istnieje zapomniany, proeuropejski romantyzm, nie przystający do znanego procesu przekształcania się literatury w literaturę narodową?
- *Romantyzm jako wynalazek recepcji.* W jakiej mierze narodowy romantyzm jest produktem reinterpretacji w dziewiętnasto- i dwudziestowiecznej historii recepcji?
- *Szczególny przypadek polskiego późnego romantyzmu.* W stosunku do romantyzmu europejskiego jako odstępstwo rysuje się przede wszystkim dłuższy trwający i silnie zróżnicowany późny romantyzm. W jakiej mierze przyczynił się do »romantycznego« ugruntowania europejskiego modernizmu? Bardzo interesująca – obok znanej roli Słowackiego czy Norwida w kształtowaniu modernizmu – jest tu możliwość rozwoju późnoromantycznej prozy i liryki w samej Polsce, czy to w tradycji gawędy, czy w późnoromantycznej poezji np. Faleńskiego.
- *Inna przestrzeń.* Czy romantyczne obrazy można zróżnicować ze względu na inną orientację przestrzenną, zwłaszcza w odniesieniu do Ukrainy albo Galicji, czy istnieją mityczne obrazy z tych

- *Anderer Raum.* Lassen sich Romantikbilder über die andere räumliche Orientierung differenzieren, v.a. in bezug auf die Ukraine oder Galizien, gibt es mythische Bilder aus diesen Räumen, die sich der nationalen Identität entziehen?
 - *Das kulturelle Andere.* Wie aktiv wird das Differenzpotenzial, das sich aus dem anderen Geschlecht (Gender, Frauen), der anderen Ethnie (Juden, Deutsche) bzw. anderen Konfession (Häresie) aufbaut, für die neue nationale Literatur? Wie offen ist auf der anderen Seite die kanonische Romantik in Bezug auf das ethnische, kulturelle und genderspezifische Andere?
 - *Die romantische Biografie.* Wie entstehen symbolische Biografien in Politik und Kultur (Czartoryski)? Gibt es ein privates Residuum und inwiefern findet es seinen romantischen Selbstaussdruck? Wie verhalten sich die mythischen Selbstbilder zu den ›störenden‹ Bildern wie dem Verräter oder Konformist einerseits, dem Konspirant und Aufständischen andererseits? Wie situieren sich diese Bilder im europäischen Vergleich? Warum wird der nationale polnische Held nicht zum europäischen? Wie prägt die Emigration die biografische Selbstprojektion?
 - *Der Aufstand von 1830 zwischen Literatur (Kunst) und Geschichte.* Kann das literarische Geschichtsbild von der politischen Geschichte umgeschrieben werden? Romantische Geschichtsschreibung und Geschichte der polnischen Historiografie.
 - *Die sarmatische Romantik und die Herausforderung der Moderne.* (Industrialisierung).
 - *Von der ›revolutionären‹ zur konservativen Romantik.* Die konservative Romantik als Formel der europäischen Integration und die Rolle der Slawophilie, des Katholizismus.
 - *Die Romantik im ukrainischen Zerrspiegel.* Der kolonialistische Projektionscharakter in den ukrainischen Texten.
 - *Der polnische Messianismus.* Welche religiösen Traditionen und rhetorischen Strategien prägen den polnischen Messianismus im Spannungsfeld zwischen Religion, Kunst und Politik, an der Schnittstelle zwischen Säkularisierung und (Re-)Sakralisierung? Worin liegt die
- *stron, nie zagarnięte przez narodową tożsamość?*
 - *Inne w kulturze.* Jak nowa literatura narodowa wykorzystuje potencjał odstępstw, którego podstawą jest inna płeć (gender, kobiety), inna przynależność etniczna (Żydzi, Niemcy) bądź inne wyznanie (herezje)? I, z drugiej strony, w jakiej mierze kanon romantyczny jest otwarty na inność etniczną, kulturową i określoną przez gender?
 - *Biografia romantyczna.* Jak powstają symboliczne biografie w polityce i kulturze (Czartoryski)? Czy istnieje jakieś residuum prywatne i w jakim stopniu znajduje romantyczny wyraz? Jak mają się mityczne wizerunki do wizerunków »zakłócających« – zdrajcy albo konformisty z jednej strony, konspiratora i powstańca z drugiej? Jak przedstawiają się te wizerunki w porównaniu z Europą? Dlaczego polski bohater narodowy nie stał się bohaterem europejskim? W jaki sposób na biograficzne autoprojekcje wpływa emigracja?
 - *Powstanie listopadowe między literaturą (sztuką) a historią.* Czy historia polityczna może zrewidować obraz wydarzeń, jaki stworzyła literatura? Historiografia romantyczna i historia polskiej historiografii.
 - *Romantyzm sarmacki i wyzwania nowoczesności* (uprzemysłowienie).
 - *Od romantyzmu »rewolucyjnego« do konserwatywnego.* Konserwatywny romantyzm jako formuła europejskiej integracji, rola słowianofilstwa, rola katolicyzmu.
 - *Romantyzm w krzywym zwierciadle ukraińskim.* Cechy kolonialistycznej projekcji w tekstach ukraińskich.
 - *Polski mesjanizm.* Jakie tradycje religijne i strategie retoryczne formują polski mesjanizm w polu napięć między religią, sztuką i polityką, w punkcie przecięcia między sekularyzacją a (re)sakralizacją? Na czym polega szczególnie charakter polskiego mesjanizmu w kontekście europejskim?
 - *»nation-building« i »imagined community«.* Jakie cele, normy, strategie, a także stanowiska nacechowane odmiernością określają rolę polskiej literatury romantycznej w procesie *nation*

Spezifik des polnischen Messianismus im europäischen Kontext?

- »*nation-building*« und »*imagined community*«. Mit welchen Zielsetzungen, Normen, Strategien aber auch Differenz markierenden Positionen wirkt die Literatur der Romantik in Polen am Prozess des *nation-building* mit? In welcher Weise sind literarische Imagination und gesellschaftliche Wandlungen (Modernisierung) miteinander verschränkt?
- »*Invention of tradition*«. Nationen und Regionen wirken nicht zuletzt als Erinnerungsgemeinschaften. In welcher Weise ist die Literatur, die Bilder des Vergangenen entwirft und gesellschaftliche Geschichtsdeutungen aufnimmt und umformt, als Medium der Erinnerungskultur und der Gedächtnispolitik zu begreifen? In welcher Form konvergieren/divergieren hier Literatur und Historiografie?

Form der Konferenz

- Konferenzsprachen sind Deutsch und Polnisch
- Vortrag: 20 Min.
- Zur Erleichterung der Kommunikation während der Konferenz müssen die Vorträge bzw. ausgearbeiteten Beiträge den Organisatoren bereits am 01.08.2005 vorliegen, damit sie zum Voraus an alle verteilt werden können.
- Ziel der Organisatoren ist es, auf dem Stand der aktuellen Romantikforschung ein möglichst repräsentatives Spektrum an Forschungsfeldern und Themen abzudecken, die mit dem Zürcher Projekt in Verbindung stehen. Dazu werden zwar nicht bestimmte ReferentInnen zu bestimmten Themen eingeladen, doch behalten sich die Organisatoren vor, die ReferentInnen um entsprechende Perspektivierungen zu ersuchen.

building? W jakim stosunku pozostają względem siebie wyobrażenia literacka i przemiany społeczne (modernizacja)?

- »*Invention of tradition*«. Narody to między innymi wspólnoty pamięci. Czy i jak literaturę, która projektuje obrazy przeszłości, podejmuje i przekształca społeczne wykładnie dziejów, można pojmować jako medium kultury wspomnień i polityki pamięci? Czy i w jakiej formie literatura i historiografia zbiegają się tu bądź rozchodzą?

Forma konferencji

- Język konferencji: niemiecki i polski
- Czas referatu: 20 min.
- Dla ułatwienia wzajemnej komunikacji podczas konferencji prosimy o nadsyłanie tekstów wystąpień bądź przygotowanych już do druku referatów na ręce organizatorów do dnia 01.08.2005 tak, aby kopie tekstów mogły zostać rozproszowane wśród uczestników jeszcze przed konferencją.
- Celem jest przedstawienie możliwie reprezentatywnego dla obecnego stanu badań nad romantyzmem spektrum dziedzin i tematów, pozostających w związku z projektem zuryskim. Organizatorzy nie zwracają się do określonych referentów z prośbą o zajęcie się określonym tematem, proszą jednak o odpowiednie ukierunkowanie referatów.

Programm

Geschichte

Garsztecki Stefan: Bereich *nation-building* und polnischer Messianismus, auch im Vergleich zu Deutschland

Bömelburg, Hans-Jürgen: *Nation-building* und Imaginationskonzepte zwischen Sarmatismus und Romantik: J.P. Woronicz und J.U. Niemcewicz

Faber, Martin: Umformung des Bildes von der Konföderation von Bar in der Romantik

Kizwalter, Tomasz: Die vorgestellte Wirklichkeit der Romantiker und der Prozess der Modernisierung / Świat wyobrażony romantyków a procesy modernizacji

Steffen, Kathrin: Zur Bedeutung romantischer Texte und romantischen Denkens für polnische Juden

Krasnodębski, Zdzisław: Romantik und seine Beziehungen zu Religion und Politik / Romantyzm i jego związki z religią i polityką

Lawaty, Andreas: Fremdherrschaft. Zur romantischen Konstruktion des Politischen

Borejsza: Kann der Historiker die Bilder der Literaturgeschichte (z.B. der polnischen Romantik) revidieren / »Czy historyk dziejów politycznych i społecznych może zrewidować obrazy wytworzone przez historyków literatury (na przykładzie epoki polskiego romantyzmu)«

Slavenidee

Cernova Burger, Irina: Mystik und slavische Idee (myśl słowiańska) bei Marian Zdziechowski (1861-1938)

Komparatistik

Masłowski, Michel: Der romantische Held in Polen und Europa / Bohater romantyczny w Polsce i w Europie

Zajac, Peter: Konstrukte der Romantik

Uffelman, Dirk: Fragment und Skepsis. Die polnische romantische Literatur vor dem europäischen Hintergrund

Programmatik

Kuziak, Michał: Die Kategorie des Anderen im Diskurs von Brodziński, Mochnacki und Mickiewicz / Brodzińskiego, Mochnackiego i Mickiewicza (Brodziński, Mochnacki, Mickiewicz) wobec Innego

Gender

Bagtajewski, Arkadiusz: Krasiński und die Frau der Zukunft / Krasiński a "kobieta przyszłości

Ritz, German: Die weiblichen Ränder der polnischen Romantik. Frauenliteratur in Funktion der literarischen Entwicklung

Chwin, Stefan: Romantik und seine selbmörderischen Dichter / Romantyzm i pisarze-samo-bójcy

Ukraine und das ethnische Andere

Zadencka, Maria: Kolonialistische Projektionscharakter in den ukrainischen Texten

Rudas Grodzka: Monika Vergewaltigung in den *Ukrainerinnen* von M. Czajkowski und im *Ulan* von J.I. Kraszewski im Kontext des polnischen Kolonialismus in der Ukraine / *Seksualna przemoc w Ukrainkach* M. Czajkowskiego i *Ułanie* J.I. Kraszewskiego w kontekście polskiego kolonializmu na Ukrainie

Surynt, Izabela: ›Polen‹ als Raum des ›Anderen‹ in der deutschen Literatur der 20er und 30er Jahre des 19. Jahrhunderts

Grob, Thomas: Fantasie Erfahrung Mimesis. Räume des Fremden in der Lyrik der polnischen Romantik

Prosaentwicklung

Fieguth, Rolf: Zwei vergessene Prosamodelle der romantischen Epoche: Krasińskis Roman *Agaj Han* und Henryk Rzewuskis Roman *Listopad*

Gall, Alfred: Die »gawęda«: Ein literarisches Medium der Gedächtnispolitik

Romantik und Ironie

Siwicka, Dorota: Das Lachen der Polen. Ein Zusatz zur Romantik / *Śmiech Polaków*. Supplement do romantyzmu

Schultze, Brigitte: *Textbezogenheit* in Zeiten der Kulturnation: Fredros *Pan Jowialski* (1832) und Słowackis *Balladyna* (1834)

Romantik und Bild

Zieliński, Jan: Norwid als Initiator der Ausstellung über die Rolle der Frau in der polnischen Geschichte / Norwid inicjatorem wystawy o roli kobiet w historii Polski?